

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14048562>

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA FE‘L SO‘Z TURKUMINI O‘RGATISH

Ne‘matova Dilnoza

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti
Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi
2-kurs talabasi

M.A.Hamrayev

Ilmiy rahbar: Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat pedagogika universiteti
Boshlang‘ich fakulteti dotsenti, filologiya fanlari nomzodi
E-mail: m.a.hamrayev@gmail.com

Annotatsiya. Boshlang‘ich sinflarda so‘z turkumlari bilan tanishish. So‘z turkumlaridan nutqda to‘g‘ri foydalanishni o‘rgatish. Boshlang‘ich ta‘limning ona tili darslarida fe‘l so‘z turkumini o‘rganishdagi metodlar bilan bo‘lishish.

Kalit so‘zlar: Fe‘l so‘z turkumi, ko‘nikma, tuslanish, so‘z yasash.

Аннотация. Знакомство с группами слов в начальных классах. Обучение правильному употреблению словосочетаний в речи. Обмен методами изучения глагольных фраз в классах начального образования на родном языке.

Ключевые слова: Глагольная фраза, умение, произношение, словообразование.

Abstract. Getting to know word groups in elementary grades. Teaching the correct use of phrases in speech. Sharing methods for learning verb phrase in mother tongue classes of primary education.

Key words: Verb phrase, skill, pronunciation, word formation.

Boshlang'ich sinflarga so'z turkumini o'rgatishda o'qituvchining roli muhimdir. Boshlang'ich sinflarda nutqni to'g'ri shakllanishida, nutqining ravon va bexato bo'lishida so'z turkumlarining ahamiyati katta. Ushbu maqola boshlang'ich sinf o'quvchilariga fe'l so'z turkumini o'rgatish va o'rganish jarayonidagi metodlar haqida.

Boshlang'ich sinf o'quvchilariga so'z turkumlarini o'rgatish katta mahorat talab etadi. Ushbu sinflar davomida fe'l so'z turkumining bo'lishli-bo'lishsizligi, shaxs-son qo'shimchalari bilan tuslanishi, zamon qo'shimchasi bilan o'zgarishi haqida ko'nikma hosil qilish.

O'quvchilarni fe'l zamonlarini ongli qo'llashga o'rgatish maqsadida matnlardan foydalaniladi. Bunda fe'l zamonlarini aniqlash va biror fe'l formasidan foydalanishni asoslash, shuningdek, fe'l zamonini o'zgartirish, fe'llarni muayyan bir zamonda ishlatib hikoya tuzish topshiriladi.

Dasturga ko'ra, 4-sinfda fe'llarda shaxs-son haqida tushuncha beriladi. O'quvchilarda o'zbek tilida 3shaxs: so'zlovchi, tinglovchi, o'zga mavjudligi haqida dastlabki ko'nikma "Otlarning egalik qo'shimchalari bilan o'zgarishi" va "Kishilik olmoshlari" mavzulari o'rganilayotganda hosil qilingan. "Fe'llarda shaxs-son" mavzusi shu ko'nikmalar asosida tushuntiriladi.

Fe'lning dastlabki bosqichlari 1-sinfda o'tiladi. 1-sinf darsligida fe'l so'z turkumining so'rog'i, qanday vazifalarni bajarishi haqida tanishib chiqiladi. 1-sinflarda fe'l ustida ishlash mashqlarini "Alifbe"dagi so'z va mashqlarni o'qish, rasmga qarab gap tuzish bilan bog'lab o'tkaziladi. Bunda o'qituvchi o'quvchilar gap tuzishda mazmunga mos fe'lni topishga so'z nimani bildirishini va qanday so'roqqa javob bo'lishini aniqlashga yordam beradigan sharoit yaratadi.

Fe'lni o'rganishda maqsadga qaratilgan ishlar, harakatni bildirgan so'zlar mavzusini o'rganishdan boshlanadi.

1-sinfda morfologik so'roq so'z nimani bildirishini aniqlash maqsadida beriladi. O'quvchilarni so'zga so'roq berishga o'qituvchi bergan so'rog'iga javob bo'ladigan so'zlarni tanlashga, so'zni so'roqqa mos ravishda o'rgatishga (nima qildi? o'qidi, nima qilamiz? o'qiymiz, nima qilmoqchi? o'qimoqchi) kabi o'rgatiladi.

3-sinfda fe'l soʻz turkumini shakllantirish, boʻlishli va boʻlishsiz fe'llarning ma'nosi va shaklga qarab farqlash koʻnikmasini hosil qilish, boʻlishsizlik qoʻshimchasining talaffuzi va imlosini oʻrgatish hisoblanadi.

Boshlangʻich sinfning ushbu sinflarida soʻz turkumlari ichida murakkab boʻlgan "Fe'l" soʻz turkumi haqida oʻquvchilar ongida tasavvur va bilishni shakllantirishdan iborat. Fe'l soʻz turkumi boshqa soʻz turkumlaridan farq qilganligi bois uni oʻquvchilar ongida qiyinchilik tugʻdirmasligi uchun turli xildagi metod va koʻrgazmalardan foydalanib tushuntirishimiz lozim. Fe'lning lingvistik xususiyatlari biroz murakkab, shuning uchun boshlangʻich sinf oʻquvchilari faqat uning muhim nazariyalari bilan tanishtiriladi. Material tanlashda shu materialning nutq va imloga oid vazifalarini hal qilishda qanchalik zarurligini hisobga olinadi.

Oʻquvchilarga soʻz turkumlarini oʻrgatishda, taʼlimiy oʻyinlardan bilimlarni mustahkanlash uchungina emas, balki taʼlim sifatini yaxshilash uchun ham foydalaniladi. Taʼlimiy oʻyinlarni oʻz oʻrnida va dars mavzusiga mos ravishda olib borish zarur. Bu oʻyinlarni mavzu tushuntirilgandan keyin uni mustahkamlash uchun foydalanish mumkin. Bunga misol qilib, 3-va 4-sinflardagi " Fe'l soʻz turkumi" mavzusini oʻrganish darslarida qoʻllaniladigan taʼlimiy oʻyinlardan keltirib oʻtamiz.

Oʻyinning ikkinchi varianti

Oʻquvchilarda soʻzning lugʻaviy ma'nosiga qarab ma'lum turlarga ajratish koʻnikmasini shakllantirish uchun ushbu oʻyin oʻtkaziladi. Oʻqituvchi sinfning oldingi qismidagi stolga 20-25ta kartochka yozib qoʻyadi. Oʻquvchilardan ketma-ketlikda doskaga chiqariladi. Ular doskaga berilgan kartochkalardan birini tanlaydi. 1. Harakatga oid soʻzlar 2. Holatga oid soʻzlar.

Bunda oʻquvchilar kartochkalarni tortib, ulardagi soʻzlar bilan tanishib oʻzlariga berilgan topshiriqqa mos soʻzlarni tanlaydilar. Bunday oʻyinlar oʻquvchilarda soʻzlarning asosiy belgisini anglashga yordam beradi.

Darslardagi turli xil oʻyinlardan foydalanish, darsning samaradorligini va noodatiylik boʻlishini ta'minlaydi.

"G'alaba cho'qqisi" o'yini

Bu o'yinni o'tkazish uchun 2 o'quvchi doskaga chiqariladi. Ularning har biriga bittadan unumli so'z yasovchi qo'shimcha beriladi. O'quvchilarning berilgan yasovchi qo'shimcha yordamida belgilangan miqdorda so'z tuzishi va doskaga yozishi talab etiladi. Bu o'yinni ot, sifat, fe'l so'z turkumlari o'tilganda uyishtirish mumkin.

Shundan ko'rinadiki, har bir so'z turkumini o'rganayotgan o'quvchi uchun darslarning qanday olib borilishi va nimalardan foydalanishi juda muhim. O'quvchilarda so'z turkumini yaxshi o'zlashtirishiga ma'lum ta'limiy maqsadga qaratilgan o'yinlardan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi. O'quvchilar ta'limiy o'yinlarni bajarganda darslarni o'zlashtirish sifati ham biroz bo'lsada oshadi. Ushbu maqola davomida biz fe'l so'z turkumini o'rgatish va darsliklardagi ta'limiy o'yinlardan foydalanish bilan tanishib chiqdik.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. K. Qosimova/ S. Matchonov, X.G'ulomova, Sh. Yo'ldosheva. Ona tili o'qitish metodikasi. 2009. 268- bet.
2. Abdurahmonova M. Didaktik o'yinlarning ta'limiy ahamiyati// Xalq ta'limi tizimida boshlang'ich sinf o'quvchilarining yangi avlodini tayyorlash.
3. A. G'ulomov. Ona tili o'qitish prinsiplari va metodlari.t.: " O'qituvchi", 1992.
4. Internet resursi(kitob.uz).